

RECENZÍÓ

FÁBIÁN GYÖRGY

Recenzió Nagy Levente: A többség (ki)választása című könyvéről

A demokrácia hosszú, befejezetlen utazása ismét választúthoz érkezett. A globalizáció, a negyedik ipari forradalom társadalmi következményei komoly kihívást jelentenek a liberális képviselői demokrácia számára. A kihívásra olyan válaszok is születtek, amelyek a választást, mint a többségi akarat megjelenítésének eszközt jelölik meg a liberális képviselői demokrácia válsága okozójának (David Van Reybrouck: *A választások ellen*, Gondolat Kiadó, 2017). Eszerint a választás éppen a többség kizárását jelenti a hatalom gyakorlásából. Gyógyírként, a demokrácia részvételi jellegét erősítendő, a sorsolás beemelését javasolja a társadalmi akarat hatalomban való megjelenítése eszközeként. A populizmus, a populista pártok erősödését is a mindenkori többség képviselővel szembenálló módjának keresése hozta magával. (A francia sárga mellényesek mozgalma például a kétfordulós többségi francia választási rendszer reformjának követelésében az arányosabbá tétel mellett a sorsolás bevezetését is megfogalmazza).

A demokrácia elméletének és működésének egyik legfontosabb kiindulópontja valóban a közakarat politikába történő transzformálásának, vagyis a többség (ki)választásának, többség és kisebbség viszonyának megfelelő elrendezése, a politikai választás. Nagy Levente könyve azt kívánja bebizonyítani, hogy nem maga a választás a demokrácia problémáinak okozója. Kiindulópontja, hogy a liberális parlamenti demokrácia szükséges, de nem elegendő feltétele a választás, a demokrácia működése nem kizárólag a választási rendszertől, annak kiválasztásától függ. Ugyanakkor a szerző szerint is válságba került a liberális demokrácia, és annak képviselői jellege. A válságból való kilábalásnak azonban más útját keresi, folytatva az előző könyvében (*Nagy Levente: Választás és arányosság*, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015) elkezdett elemzését, a különböző választási rendszerek áttekintését annak érdekében, hogyan lehetne a demokrácia működésének mai gyakorlatát a választási eljárásban történő változtatásokkal javítani.

A 309 oldalas, 9 fejezetre tagolt mű a társadalmi választás elméletét, a matematikai társadalomtudományt hívja segítségül a választási rendszerek problematikájának vizsgálatához. Úgy véli, hogy a többség kiválasztásának elméleti és gyakorlati vizsgálatához ezen az úton lehet a legsikeresebben eljutni. A kötet egyik legfőbb erénye éppen az elmélet és gyakorlat összekapcsolása, minden elméleti megállapítás részletes, empirikus, táblázatokkal, számokkal történő bemutatása, bizonyítása. Ez néha még a témában jártas olvasó számára sem könnyíti

meg a gondolatmenet követését, de a végén mégis kiderül, hogy szükségesek a megállapítások érvényességének igazolásához. Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban eléggé ritkán fordul elő a társadalmi választás matematikai-közgazdasági indíttatású szavazáselméletének és a politikai választással foglalkozó választáspolitikáinak összekapcsolási kísérlete (McLean, Hill, Mészáros, Mészáros–Szakadát, néhány matematikai folyóiratban megjelenő cikk).

A kötet tulajdonképpen két, a helyét önállóan is megálló részből áll. Az első rész teoretikus, politikai filozófiai, eszmetörténeti fejezeteiben a politikai filozófus szerző megalapozza a második rész szavazáselméleti és politikaelméleti vizsgálódását. Nagy Levente a bevezető fejezetben indokolja meg, hogy arra a kérdésre, lehet-e a többség alapján felépíteni a politikai berendezkedést, csak alapos, interdiszciplináris – demokraciáelméleti, történeti, alkotmányjogi, politikai filozófiai, politikatudományi, eszmetörténeti, döntéelméleti, fogalomelméleti – elemzésbe ágyazva lehet válaszolni. Ez a teljesen jogos, indokolt megközelítés egysége-síti a mű két részét. A többséggel kapcsolatban ugyanis mind akadémiai körökben, mind politikai szinten, mind a közvéleményben rengeteg félreértés, politikai felhangú félremagyarázás, megközelítés található. Vannak, akik a többségi elvet a demokrácia alapvetésének tartják, és vannak, akik a demokrácia aláásójának, az emberek alapvető jogainak ellentmondó elvként és gyakorlatként minősítik. A mű zárójeles címe éppen ennek az ellentmondásnak, a kérdéssel kapcsolatos dilemmának találó jelzése. A szerző művében nem törekszik a probléma eldöntésére, hanem árnyaltan, sokoldalú elemzéssel, elmélet és gyakorlat összekapcsolásával elemmezve mutatja ki, hogy nincs egyértelmű válasz a többség ambivalens értelmezésének feloldására. A mű egészét végigkíséri a többségi elv ellentmondásainak, előnyeinek és hátrányainak bemutatása.

A 2. és 3. fejezet a többség összetett fogalmát járja körül. Ehhez részletes fogalomelméleti, fogalomtörténeti, fogalomszerkezeti vizsgálatot végez. Fontosnak tartja a többség és a többségi elv megkülönböztetését és elválasztását. Először a többség fogalmát értelmezi. Mit jelent a mennyiségi többség, aminek megtalálására a választás irányul, és melynek több útja lehetséges. Megkülönbözteti a mennyiségi és politikai többséget, ami kissé mesterkéltnek tűnik, és ellent is mond annak a megállapításának, hogy a mennyiségi többség a politikai többségre, a politikai hatalom birtoklására irányul. Az viszont kétségtelen, hogy a választási eljárásnak szerepe van a mennyiségi és politikai többség esetleges eltéréseiben. Lényeges gondolat azonban az, hogy a mennyiségi többség nem jelent mindenre kiterjedő mennyiségi fölényt, hanem helyzetfüggő többletmennyiség. A többség változatainak és típusainak bemutatását követően a többségi elv fogalmának kettősségét fejt ki. Ennek a résznek nagyon fontos mondanivalója, hogy a többségi elv „a többségi akarat érvényesítésével egy kisebbségi elit uralmát” akadályozza meg, másrészt pedig megakadályozza „a többséget abban, hogy önkényes vagy zsarnoki uralmat gyakoroljon a kisebbségek fölött.” A többségi elv a képviselthez kötődő fogalom, a képviselők kiválasztását és egyben közügyi döntéseket jelent, az egyéni szavazatok kollektív döntéssé aggregálásával. A szerző részletesen

sorra veszi a többségi elv anomáliáit, a demokráciát, a szabadságot, pluralizmust veszélyeztető vonásait. A mellette és ellene szóló érvek felsorolása után arra a következtetésre jut, hogy a többség, a többségi elv, a többségi hatalom demokratikus keretek között tartható kordában, a számszerű, mennyiségi többség csak tartalommal együtt jelent képviselési demokráciát. „Egyetlen demokráciában sem létezhet olyan szempont vagy kritérium, amely önkényesen felülírhatja a többségi (mennyiségi) szabályt, a többség azonban csak és csakis világosan meghatározott feltételek, alkotmányos korlátok között alkalmazható demokratikus keretek között.” A többség és a többségi elv így lehetővé teszi a népszuverenitás, a „népfenség”, a politikai egyenlőség elvének érvényesülését

A 4. fejezet időutazásra hívja az olvasót. Ez a rész egy önálló munkát is megérdemel. A kötetbe történő beemelését az indokolja, hogy segít a „melyik, milyen többséghez” kötődő választási rendszerek – a következő fejezetekben kifejtendő szerepének – jobb megértéséhez. Ebben az eszmetörténeti részben a politikai gondolkodás kiemelkedő képviselőinek a többséggel, többségi szabállyal, többségi uralommal, és ezeknek a képviselési demokráciához való viszonyával kapcsolatos gondolatait mutatja be szerző. A többség kérdése, és létrehozásának módja már a premodern időkben is felmerült, de elsősorban doktrinaként, hogy mit jelent a többség. A képviselési rendszert elvető Rousseau is foglalkozik a többséggel, ő a közakaratot azonosítja a többséggel. A képviselési demokrácia elméleti kérdéseinek megalapozását Locke-hoz köti a szerző, aki nagy hatást gyakorolt az amerikai alapító atyákra. A modern értelemben vett többségi elv és többségi uralom alapjait Jefferson, Madison és Hamilton rakta le. Kiemeli Jefferson megállapítását, hogy a többség akaratának kell képeznie a társadalom egészének akaratát. Kiemelkedő jelentőségűnek tartja és részletesen elemzi Tocqueville többséggel kapcsolatos gondolatait. Az amerikai demokráciával kapcsolatban ő veti fel a „többség zsarnoksága” lehetőségét és elkerülhetőségét. A sok idézetet tartalmazó részt szerintem még egy – a témához közvetlenül kapcsolódó, a problémákat legplasztikusabban kifejező – idézettel lehetett volna illusztrálni: „Utálatosnak és istentelennek tartom azt a tételt, mely szerint a kormányzás dolgában egy nép többsége mindent megtehet; ugyanakkor minden hatalmat a többség akaratából eredeztetek. Vajon ellentmondok-e önmagamnak?” – teszi fel a kérdést.

Az általános választójog megjelenése új helyzetet teremtett a többség kiválasztása szempontjából is. Ez John Stuart Mill munkásságában jelenik meg. A szerző példán is bemutatja, hogyan ér el Mill a valódi többséghez való eljutást, a többség és kisebbség viszonyát elrendező szisztémát keresve, eljárási oldalról a brit választási rendszer reformjának szükségességéhez. (A Thomas Hare nevéhez fűződő single transferable vote [STV, egyetlen átvihető szavazat] megvalósításának támogatásához.)

Nagy Levente nem feledkezik meg a mai politikai gondolkodókról sem, közülük Rawls és Dworkin témába vágó nézeteit elemzi. Előbbi az igazságosság elvét vezeti be a többségi szabály szükségességének igazolására. Ez tehát nem mennyiségi kérdés (a szerző szerint sem csak ez), hanem „a legjobb rendelkezésre

álló eszköz az igazságos és hatékony törvényhozás biztosítására.” Eljárási eszközként viszont alárendeltnek tartja, leértékeli, amit viszont lehetett volna vitatni. Dworkin gondolatait elsősorban alkotmányjogi szempontból elemzi a szerző, a többségi elv és az alkotmány viszonyára koncentrálna. Ő sem az eljárásra helyezi a hangsúlyt, hanem a döntés morális tartalmára. A többség tehát nem felülvizsgálhatóan, felülírható alkotmányjogi és morális szempontból is.

A többség fogalmának teoretikus elemzése, eszmetörténetének bemutatása után a többség összetétele a következő kérdés. Erre pedig a választás, a választási rendszer vizsgálata adja meg a választ. A szerző erre vállalkozik a következő fejezetekben. Ezekben mindenekelőtt a választással kapcsolatos leegyszerűsítések, illuzórikus elképzelések, a választást fetisizáló „elektoralizmus” ellen érvel. Helyére teszi a választást a demokrácia szempontjából, mint ami nem kizárólagos, csak szükséges feltétele a demokráciának, és mint ilyet, sem túlbecsülni, sem lebecsülni nem lehet. A választás szerző által adott döntési folyamatként történő meghatározását kissé leegyszerűsítettnek érzem, kevésbé fejezi ki komplexitását. A választási rendszerek típusainak, a választási formulák, a választási rendszerek kiválasztásának szempontjai bemutatásával a szerző megalapozza munkájának fő tételét, a szavazás struktúrájának szerepét a választási folyamatban. Ennek érdekében saját tipológiát állít fel a szavazói szerep és a választási formulák alapján. Törekedik komplexebb, többszemponútú tipizálásra. Helyesen mutat rá, hogy a formulák és a választási rendszerek között nem lehet egyenlőségjelet tenni. Így jut el az ordinális (sorrendes), preferenciális szavazási rendszerek vizsgálatához. Nagy Levente itt is az elméletből indul ki, részletesen elemzi a preferenciaelméletet, jelentését, motivációit, problémáit, ellentmondásait, előnyeit, hátrányait és közérthető példákkal alá is támasztja megállapításait. A fő problémája, hogy mennyire tükrözi a választás a tényleges preferenciákat. Ez a kérdés azonban már túlmutat e munka keretein. A szerző álláspontja azonban az, hogy a szavazói szerep érvényesüléséhez, így a képvisleti demokrácia részvételi eleméhez, a többség (ki)választásához a preferenciális szavazási struktúra jelentős mértékben hozzájárulhat. Ennek bizonyítása a 7. és 8. fejezetben történik meg. Először csoportosítva (Bordamódszer, páros összehasonlító, kiejtéses eljárások) bemutatja és rendkívül alaposan, részletesen elemzi az elméletben és gyakorlatban létező preferenciális választási rendszereket, azok pártrendszerre történő hatását, politikai következményeit, más szisztémáktól való eltéréseit. Nagy teret szentel az elméletben és a reformelképzelésekben leggyakrabban megjelenő, legismertebb, legnépszerűbb két módszernek, az alternatív választásnak (AV) és az egyetlen átvihető szavazatnak (STV). Az AV-t az 1998-as ausztrál választás eredményén keresztül mutatja be. A célnak megfelel, de talán a legutolsó választás is lehetett volna a példa, inkább ez a megszokottabb megoldás. Itt hiányérzete is lehet az olvasónak, mert hiányzik az STV hasonló, egy ír választás eredményein keresztül bemutató leírása.

Imponáló a 8. fejezetben a dolgozat mondanójának a különböző ellenőrző kritériumok segítségével történő vizsgálata. A szerző mind választáselméleti, mind méltányosságának nevezett „demokratikussági” kritériumoknak aláveti a

preferenciális szavazási struktúrát. Az iránytű – az egész munkán végigvonuló – racionális választás elmélete. (Aminek ismert ellentmondása, hogy racionális választót feltételez, miközben az sokszor „tudatlan”. Mégis ez az elmélet járható utat jelent a választástudományban.) Fontos megállapítás a kettős kritériumrendszer alapján, hogy választásmatematikai szempontból lehet manipulativnak nevezni a preferenciális választást, – ezt a szerző korábban többször meg is tette – de morális-politikai szempontból nem.

Nagy Levente könyve felhívja a figyelmet arra, hogy különbséget kell tenni a közakarat és a többség akarata között. A választásokon elért mennyiségi többség nem meríti ki a társadalom akarátát. Ennek megvilágítására vetődik fel a kérdés, hogy lehet-e adekvát kollektív döntést hozni a társadalom, a közösség egésze számára az egyéni preferenciák aggregálásával. Erre a választ Kenneth Arrow lehetlenségi teoremmájával egyezően adja meg, hogy nem lehetséges ilyen tökéletes (ki)választási rendszer. Könyve azonban azt is bizonyítja, hogy a demokratikus hatalomgyakorlás fontos kritériuma a döntéshozatalra jogosultak kiválasztásának lehetővé tétele, a többség akaratának érvényesülése a kiválasztásban. Szándéka szerint bizonyítja azt is, hogy a többség kiválasztásának módja sokkal szélesebb spektrumú lehet, mint azt gondolnánk. Könyve alapján levonható konklúzió, hogy miután a demokratikus hatalomgyakorlás nem csupán a többség kiválasztásától, azaz a választási rendszertől, választási eljárástól függ, a liberális képviselői demokrácia problémáit nem a választás felelős. Miután azonban ennek a rendszernek nélkülözhetetlen eleme, a róla történő tudományos és közéleti gondolkodás, a többség ki(választása) különböző módjainak alapos vizsgálata nem kerülhető meg. Nagy Levente tudományos igénnyel megírt, ismereteket összefoglaló, elmélyítő, látókört szélesítő, további gondolkodásra ösztönző, a tudományos és közgondolkodás, a szélesebb közvélemény számára egyaránt hasznos munkával gazdagította a választástudományt

FÁBIÁN György
ny. egyetemi docens
Politológiai Tanszék
Szegedi Tudományegyetem